

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תרומה (שקלים) תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

משנכנס אדר - מרבין בלימוד התורה

שהן מעבר להשגת אנוש באופן רגיל וטבעי.

מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה

בסוף הפרשה הקודמת מספרת התורה על עלייתו של משה רבינו להר סיני, ועל שהייתו שם במשך ארבעים יום וארבעים לילה (שמות כד, יח). בפרשת כי תשא מספרת התורה על ירידתו של משה מההר לאחר ארבעים יום אלו, ושני לוחות העדות בידו (שם לב, טו).

מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה? הרי בשביל לקבל שני לוחות אבנים אין צורך בארבעים יום. גם כדי ללמוד את מה שכתוב בלוחות אין צורך בארבעים יום. אפילו בשביל ללמוד את כל חמישה חומשי תורה אין צורך למשה רבינו בארבעים יום. א"כ מה עשה משה בהר במשך ארבעים יום וארבעים לילה?

שאלה זו לא אנו שואלים. שאלה זו כבר הביא האבן עזרא, אלא שהאבן עזרא מייחס אותה אל "ריקי המח". "ריקי מח יתמהו, מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (אב"ע שם לא, יח). למה מכנה האבן עזרא את השואלים כן "ריקי מח"? מה חסר להם במח?

מסביר האבן עזרא: "לא ידעו, שאם יעמוד שם משה עם ה' כמספר הזה וְכָפַל כְּפָלוֹ שָׁנִים, לא יוכל לדעת חֶלֶק מֶאֱלֹף מַמְעֵשָׁה ה' ודרכיו וסוד כל המצוות שצוהו!" (אב"ע שם) נעשה את החשבון: "אם יעמוד שם משה כמספר הזה (ארבעים) וְכָפַל כְּפָלוֹ (כלומר: עוד מאה וששים) שָׁנִים (ולא ימים. ובס"ה הם מאתים שנה), לא יוכל לדעת חֶלֶק מֶאֱלֹף מַמְעֵשָׁה ה' ודרכיו וסוד כל המצוות שצוהו!" (אב"ע שם) כלומר: גם במאתים אלף שנים, לא יוכל אדם להשיג את התורה בשלמותה. כי הבורא הוא אין סוף, וגם התורה שהיא מחשבת הבורא היא אין סופית, וא"כ אין שום אפשרות לבשר ודם שהוא מוגבל, לעמוד אפילו על "חלק אחד מאלף ממעשה ה' ודרכיו וסוד כל המצוות", גם אם ילמד בהתמדה עצומה במשך מאתים שנה, ואפילו הוא גדול כמשה רבינו.

לכן, השואלים "מה עשה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה" הם ריקי מח. כי בעיניהם התורה היא משהו מצומצם מאד, חמשה חומשי תורה ותר"ג מצוות וזהו, ואינם יודעים מה הוא היקפה האמיתי של התורה. "אם יעמוד שם משה עם ה' כמספר הזה וְכָפַל כְּפָלוֹ שָׁנִים, לא יוכל לדעת חֶלֶק מֶאֱלֹף מַמְעֵשָׁה ה' ודרכיו וסוד כל המצוות שצוהו!"

אם כך, הרי שיש לשאול הפוך: כיצד באמת השיג משה את כל "מעשה ה' ודרכיו וסוד כל המצוות" בזמן קצר כל כך, שאין בו כדי להשיג אפילו חלק אחד מאלף מהם? - אמרו חז"ל: "וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כָּכֹל וַיְדַבֵּר אֹתוֹ בְּהַר סִינַי לְחַת הָעֲדֻת" (שמות לא, יח). "כָּכֹל" - כתיב חסר, [כָּכֹלְתוּ], שנמסרה לו תורה במתנה כְּכֹלָה לחתן, שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה" (רש"י שם). כלומר, משה קבל את התורה באופן ניסיוני, שלא בדרכי הלימוד האנושיות הטבעיות. לכן הצליח להשיג בזמן קצר כזה השגות רבות כל כך,

למה מופיע הציווי על בנית המשכן בין עלית משה להר סיני ובין ירידתו

אם ה' נתן למשה בארבעים הימים בהם שהה בהר סיני את כל התורה כולה, מה היינו מצפים שיהיה כתוב בתורה בין שתי הפרשות הללו, בין פרשת משפטים (שם מסופר על עלייתו של משה להר) לפרשת כי תשא (שם מסופר על ירידתו)? היינו מצפים, שיהיו כתובים שם כל הדברים שדיבר ה' עם משה בהר! כלומר, כל תרי"ג מצוות היו צריכות להיות כתובות כאן.

אבל למעשה אין זה כך. רק הציוויים הנוגעים למלאכת המשכן מופיעים בין שתי הפרשות הללו, ולאחריהם פרשה המזהירה על שמירת השבת (שם לא, יב-יז) [כדי ללמדנו שמלאכת המשכן אינה דוחה את השבת (רש"י שם, יג)]. ואולם שאר תרי"ג מצוות אינן מופיעות בין פרשת משפטים לפרשת כי תשא. הרי אומר: הקב"ה ראה בחכמתו, שלא לכתוב כאן את כל תרי"ג המצוות שנאמרו לו למשה בסיני, אלא לפזרן בין פרשות התורה השונות.

אם כך, יש לשאול: מדוע הציוויים הנוגעים למלאכת המשכן כן נכתבו כאן? קושיא זו קשה במיוחד לדעת הסוברים, שהציווי על בניית המשכן כלל לא נאמר למשה באותם ארבעים יום שהיה בהר, שכן בארבעים יום אלו התכנית האלקית היתה להכניס את ישראל מיד לארץ ישראל, ללא צורך לבנות משכן במדבר. רק אחרי חטא העגל שבפרשת כי תשא נוסף הציווי לבנות משכן, וציווי זה נאמר למשה רק בארבעים יום האחרונים שהיה בהר² (עי' רש"י שם, יח), עליהם מסופר בסוף פרשת כי תשא (שמות לד). אבל גם אם נאמר שהציווי על בניית המשכן כן נאמר בארבעים יום הראשונים (כשיטת הרמב"ן שם לה, א ובדברים י, א), למה רק ציווי זה נכתב כאן, ושאר כל המצוות שניתנו עתה בסיני לא נכתבו כאן?

נראה שהתשובה לזה היא, שהציוויים על מלאכת המשכן המופיעים כאן הן תשובה לשאלה ששאל משה (או היה עשוי לשאול) את הקב"ה: הרי אמרת לי לפני שעליתי להר, "עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה... וְאֶתְּנֶנָּה לְךָ אֶת לְחַת הָאָבֶקֶן" וכו' (שמות כד, יב). מה אעשה עם לוחות האבן הללו? היכן אניח אותם? אומר לו הקב"ה: לוחות האבן - מקומם במשכן³. שאר הדברים שדבר ה' אל משה בהר סיני מפורזים אפוא בין פרשות התורה. אבל פרשת המשכן - כתובה כאן, כדי שנדע היכן נצטוו משה להניח את לוחות האבן שיקבל בהר: יש לבנות משכן, ושם יש להניח את הלוחות⁴.

האם מוצדק להאריך כאן כל כך בתאור מפורט של בניית המשכן וכליו, רק כדי שנדע היכן יש להניח את הלוחות?! - כן! מפני שהמשכן אינו רק מקום אכסון ללוחות, אלא כל קדושתו נובעת מן הלוחות! וכן אחר כך, בירושלים, קדושת המקדש נבעה מכך, שבקדש הקדשים היו מונחים הלוחות. אפילו בבית שני שלא

מחלוקת שלא הצליחו להכריע בה במשך כמה דורות - אם לסמוך על ראש קרבן שקרב ביום טוב, או לא לסמוך עליו (משנה חגיגה טז, א). הגמרא אומרת, שמחלוקת זו נתהוותה בסוף ימיו של יוסי בן יועזר, שאז נתמעטו הלככות והתחילה שכחת התורה (תמורה טו, ב - טז, א).

לאחר כמה דורות, אנו שומעים כבר על מחלוקות נוספות בלתי מוכרעות. בימי שמאי והלל נוספו עוד שלש מחלוקות שלא הצליחו להגיע בהן להכרעה, ובימי תלמידיהם של שמאי והלל "רבו התלמידים שלא שמשו את רבותיהם כל צרכן, ורבו המחלוקות בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות" (ירי' שם, וסוטה מז, ב). חז"ל קבעו תענית על כך שבימי בית שמאי ובית הלל נעשתה התורה כשתי תורות (ע"י שו"ע אורח סי' תק"פ סוף ט"ב).

והיום - המצב גרוע הרבה יותר. התורה קרועה היום לא רק לשתי תורות, אלא למאה תורות! זה פוסק ע"פ הרי"ף, וזה ע"פ הרמב"ם, וזה ע"פ רבינו תם ורש"י ושאר גדולי ישראל, אין סנהדרין שתפסוק ותעמיד את התורה על אמיתות! הכל מפני שאין כבר את האור הברור של הארון. אמנם מחלוקות אלו מְרַבּוֹת פלפולא דאורייתא, ע"י שכל צד מתאמץ להביא ראיה לדבריו, והצד שכנגדו צריך לסתור את הראיות, ובזכות זה יש לנו הרבה ספרים, אבל לא זו הצורה האמיתית והמלאה של התורה כפי שהיתה מימות משה רבינו, שידעו כל דבר בבירור.

אנו צריכים להתפלל לחזור לאחידות התורה, לשלמות התורה בלי מחלוקות. זהו עיקר הגאולה לישראל, שתהיה תורה שלמה, שיהיה מלך מבית דוד "הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בַּדָּקָה" (רמב"ם פ"א מהלכ' מלכים ה"ד). זו הגאולה שאנו מצפים לה, לא שאר דברים. שואפים גם לשאר הדברים שיהיו בזמן הגאולה, אבל כל שאר הדברים הם טפלים לעיקר, שהוא שלמות התורה.

הנצחון על המן - בכח התורה

בימי מרדכי ואסתר, כשקם המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד, איזה כח עמד נגד זה? - כח התורה. המן הרי אסר על ישראל ללמוד תורה. חז"ל דרשו, "לַיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרְהָ וְשִׁמְקָה וְשִׁשְׁן וְיִקָּר" (אסתר ח, טז), אורה זו תורה (מגילה טז, ב). "שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה" (רש"י שם), וכשנושעו ממנו, היתה להם אורה, זו תורה.

המן עצמו הרגיש בזה, שכח התורה הוא זה שעמד נגדו, כפי שמוכח בגמרא, שהמן בא אל מרדכי בזמן שלימד את החכמים הלכות קמיצה (מגילה טז, א), כי ט"ז בניסן היה, יום הקרבת העומר, ודורש היה לפנייהם בענינו של יום (רש"י שם). שאל אותם המן, במה אתם עוסקים, אמרו לו: בהלכות קמיצה. אמר להם: "אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי" [כלומר: בא קומץ של קמח שלכם, וגבר על עשרת אלפים ככר כסף שליל]. והגם שבפועל לא הקריבו את העומר ולא קמצו אותו, כי המקדש היה חרב באותו הזמן, אבל זכות הלימוד של הלכות העומר עמדה להם נגד גזירת המן.

המן מרבה בצדקה כדי לשחד את הקב"ה

בשבת קודש זו נקרא פרשת שקלים. חז"ל אמרו, למה קוראים פרשת שקלים בשבת שלפני ראש חודש אדר? - מפני ש"באחד באדר משמיעין על השקלים"⁹ (שקלים פ"א מ"א). ולמה צייתה

היה בו ארון ולוחות, אומרת הגמ' שאפשר היה לעבוד בו את עבודות יום הכפורים בקדש הקדשים, רק מפני שנאמר: "וְיִכָּפֹר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ" (ויקרא טז, ב). וע"י רש"י שם). משמע, קדושתו של קודש הקדשים נובעת מהיותו מקום המקדש לארון, גם אם הארון אינו נמצא שם בפועל⁵. וקדושת הארון הרי נובעת מהיותו מקום הלוחות, שהן "מִקְתָּב אֱלֹקִים" (שמות לב, טז), ומקומו של ספר התורה שכתב משה רבינו (ע"י דברים לא, כו ורש"י שם).

ההיכל והעזרות, המזבחות והכלים - כולם יונקים את קדושתם מן התורה והלוחות שבקודש הקדשים, שהם עיקר המקדש, כפי שכתב הרמב"ן בתחילת פרשתנו: "עיקר הַחֲפֵץ במשכן, הוא מקום מנוחת השכינה, שהוא הארון"⁶. לכן, אם רוצים לומר שמקום הנחת הלוחות הוא במשכן, זוהי כבר סיבה מספקת לדבר על כל המשכן כולו, שהארון והלוחות הם עיקרו.

ארון העדות - שורש הנבואה וידיעת התורה

הארון, שהוא עיקר המשכן, רומז לחיבור של הקב"ה לעם ישראל באמצעות הנבואה. אמנם חז"ל אומרים שחכם עדיף מנביא (ב"ב יב, א), וא"כ לכאורה המנורה (שמרמזת לתורה)⁷ עדיפה מן הארון, אבל כמובן זה לא נכון, שכן הארון נמצא במקום פנימי יותר במשכן, ועובדה זו מוכיחה שמעלתו יתירה על מעלת המנורה. ומדוע? - שהרי מהו מקור החכמה? מנין לנו כל התורה? כל התורה לא ניתנה לנו אלא בכח הנבואה של משה רבינו! הרי שנבואה זו, במדרגתו של משה רבינו, היא מ' על החכמה! הדיבור הישיר של הקב"ה אל משה רבינו, הוא השורש לכל המעלות. גם במנורה נאמר "כְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שמות מ, כה), וכן בשולחן (שם, כג) ובמזבח (שם, כז). הרי שהארון שמסמל את מסירת התורה למשה, הוא השורש לכל הדברים, הוא מרמז על הקשר הישיר בין הקב"ה לעם ישראל, באמצעות הנבואה. "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדִּבְרֵי אֱלֹהֵי מֶלֶךְ הַפְּפֻרֶת אֲשֶׁר עַל אֶרֶץ הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַתְּרָבִים, וַיִּדְבֹּר אֵלָיו" (במדבר ז, פט). גם אחרי שמשה רבינו מסתלק מן העולם, ע"י הארון עוד מגיע דבר ה' אל ישראל. לא בצורה ברורה כמו בימי משה רבינו, אבל בכל זאת - הארון הוא זה שמשפיע את האור האלקי לבני ישראל⁸.

אחר כך, בסוף ימי בית ראשון, נגנז הארון. בגמרא נחלקו, אם הארון נלקח לבבל ע"י נבוכדנצר, או נגנז ע"י יאשיהו המלך מתחת לבית המקדש (יומא נג, ב). הרמב"ם כותב כפי הדעה הזאת, שהארון נגנז, ולא גלה לבבל (הלכ' בית הבחירה פ"ד ה"א). עכ"פ, הארון לא עמד עוד במקומו, ואז לא המשיכה עוד אותה השפעה כפי שהיתה בזמן שהיה הארון במקומו. יתכן שזה מה שגרם לכך, שאור התורה מתחיל לִכְהוֹת בבית שני. בתחילת בית שני עוד יש נביאים, מרדכי ועזרא ועוד כמה נביאים שנולדו בתקופה שעוד היה הארון, אבל אחר כך, בדור הצעיר שכבר גדל בזמן בית שני, לא היו נביאים חדשים. הנביאים הם שארית אחרונה של אור הארון שהיה בבית ראשון.

גם חכמת התורה נחלשה בבית שני. חז"ל מוסרים לנו (ירי' חגיגה פ"ב ה"ב), שמימות משה רבינו עד ימות יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים לא היתה מחלוקת בין חכמי ישראל שלא הוכרעה! התורה נלמדה בבהירות מוחלטת, וכל שאלה בהלכה שעלתה לדיון - הצליחו להגיע בה להכרעה הדין. ואולם, בימות יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן נוצרה לראשונה

מהשמחה, ואולי עיקר השמחה, צריך להיות על ידי שמרבים בלימוד התורה. הרי "פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים מְשֻׁמָּחִי לֵב" (תהלים יט, ט), א"כ ודאי שהריבוי בלימוד התורה מביא גם לריבוי בשמחה. בתשעה באב הרי אסור לעסוק בתורה. למה? מאותו הטעם. כי "פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים מְשֻׁמָּחִי לֵב". אם כן, במה שבתשעה באב צריך למעט, באדר צריך להרבות. להתחזק ולהרבות בלימוד התורה, ללמוד מתוך שמחה, זוהי הדרך העיקרית להרבות בשמחה בחודש אדר¹³.

ולא רק בחודש אדר, אלא גם בפורים, עם כל השמחה וההתעסקות במצוות היום, צריך להשאיר קצת זמן גם ללימוד תורה. הרמ"א הרי כתב, "טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה, וסמך לדבר - לַיהוּדִים הֵיחָה אֹרְחָה וְשִׁמְחָה (אסתר ח, טז), ודרשנין: אורה, זו תורה" (הגה' רמ"א אור"ח סי' תרצ"ה ס"ב). צריך אפוא לעסוק קצת ב"אֹרְחָה" בפורים לפני ה"שִׁמְחָה". הרמ"א כותב "קצת", כי עיקר השמחה בפורים היא במשתה וסעודה. אבל בשאר ימים עד פורים ודאי אפשר להרבות בשמחה ע"י לימוד התורה, להכיר את הקשר שלנו לתורה, שזאת התורה לא תהא מוחלפת, ותמיד נלך בדרך של משה רבינו ומרדכי הצדיק ושאר חכמי ישראל, נשאף לסנהדרין הגדולה, למלך המשיח שיושב על כסאו ומנהיג אותנו לאור התורה, כי אין דבר אחר חוץ מתורה, התורה זה הכל. אין לו לקב"ה בעולמו אל ארבע אמות של הלכה בלבד (ברכות ח, א). אם אין לקב"ה אז זה "אֵין", מה שאין לקב"ה זה "אֵין", "יש" אמיתי זה ארבע אמות של הלכה בלבד, זו היא שמחת פורים האמיתית ושמחת אדר האמיתית.

יהי רצון שנזכה לתורה, ולקיים את התורה כמשפטה כשכל ישראל על אדמתם, והמצוות התלויות בארץ ינהגו, כל התורה כולה תנהג כרצון ה' במהרה בימינו.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

התורה להביא מחצית השקל דווקא בחודש אדר? - אומרת הגמרא: "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, ולומר: וְעֲשֶׂתָּה אֲלֵפִים כֶּסֶף פָּסָף אֲשָׁקוּל עַל יְדֵי עֲשֵׂי הַמֶּלָּאכָה לְהָבִיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ג, ט). לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. והיינו דתנן, באחד באדר משמיעין על השקלים" (מגילה יג, ב). כלומר, התורה ציותה על מחצית השקל דוקא בחודש זה, כדי להגן עלינו מפני גזרת המן הרשע, שלא יועילו שקלי המן.

וצריך להבין, למה מפני שהמן עתיד לשקול שקלים על ישראל, צריכים ישראל להקדים שקליהם לשקליו? הרי המן רצה לתת את שקליו לאחשורוש, ובמעשה זה אין שום מצוה ושום זכות, וא"כ למה צריך את זכות מצות מחצית השקל כדי להכריע באמצעותה את הכף נגד המן?

אפשר להבין את הדברים ע"פ מה שכתב רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל ב"עירות דבש" (ח"ב דרשה ח'), שכאשר אמר אחשורוש להמן "הַכֶּסֶף נָתַן לָךְ" (אסתר ג, יא), הלך המן ונתן את הכסף לצדקה!¹⁰ למה? - כי גם הוא הבין, שכדי להצליח במזימתו הוא זקוק לזכויות, כדי "לשחד" בהן את הקב"ה. הרי חז"ל אומרים, "כל מקום שנאמר במגילה לַמֶּלֶךְ אֲחֻשְׁרוּשׁ" - במלך אחשורוש הכתוב מדבר. וכל מקום שנאמר לַמֶּלֶךְ סתם - מְשֻׁמָּשׁ קודש וחול" (אסתר"ג, סוף י). "חול" - כתואר למלך אחשורוש, ו"קודש" - לרמוז למלך מלכי המלכים הקב"ה¹¹. וא"כ, כשהמן אומר וְעֲשֶׂתָּה אֲלֵפִים כֶּסֶף פָּסָף אֲשָׁקוּל... לְהָבִיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ" (אסתר ג, ט), כונתו היא גם לקב"ה! אם יתן לקב"ה עשרת אלפים ככר כסף, גם הקב"ה יתן לו ח'ו' להשמיד את ישראל¹². לכן היה צורך להקדים את שקליהם של ישראל לשקלים של המן, כדי שלא יצליח במזימתו.

משנכנס אדר מרבין בשמחה - כיצד?

"משנכנס אדר מרבין בשמחה" (תענית כט, א). איך מרבים בשמחה בחודש אדר? חייב לשתות יין יש רק בפורים. אז איך מרבים בשמחה בשאר ימי החודש? - חשבתי, ודאי שחלק

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם]. הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשתנו: "וְהָיָה כִּסְפָּךָ וְנִחְשָׁתָּה" (שמות כה, ג) ⇔ "כָּל עַמּוּדֵי הַחֹצֵר סָבִיב מִחֻשְׁקִים כֶּסֶף... וְכָל יְהוּדָה הִתְחַזְּרָה נִחְשָׁתָּה" (שם כז, יז-יט). קשר נוסף: "וְהִתְכַלְתָּ וְאָרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים" (שם כה, ד) ⇔ "תְּכַלֵּת וְאָרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁרָּה" (שם כז, טז). קשר נוסף: "כָּל אֲשֶׁר אָנִי מֵרָאָה אוֹתָךְ... וְכֵן תַּעֲשֶׂה" (שם כה, ט) ⇔ "כֹּאשֶׁר הִרְאָה אֹתָךְ בְּהָרַךְ כֵּן יַעֲשֶׂה" (שם כז, ח). קשר נוסף: "אֵת תְּכֵנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תְּכֵנִית כָּל בְּלִי" (שם כה, ט) ⇔ "כָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן" (שם כז, יט). קשר נוסף: "וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים" (שם כה, י) ⇔ "וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים" (שם כז, א). קשר נוסף: "וְעָשׂוּ אֲרוֹן... אֶמְתִּים וְחֹצֵי אֲרָבִי וְחֹצֵי רִחְבּוֹ וְחֹצֵי קִמְתּוֹ" (שם כה, י) ⇔ "וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ... חֲמֵשׁ אַמּוֹת אֲרָבִי וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת רִחְבּוֹ... וְשֵׁלֶשׁ אַמּוֹת קִמְתּוֹ" (שם כז, א). קשר נוסף: "וְצִפִּיתָ אוֹתוֹ זָהָב טָהוֹר" (שם כה, יא) ⇔ "וְצִפִּיתָ אוֹתוֹ נְחֹשֶׁת" (שם כז, ב). קשר נוסף: "וְצִפִּיתָ... אֲרָבֶעַ טַבַּעַת זָהָב וְנִתְּתָהּ עַל אֲרָבֶעַ פְּעֻמּוֹתָיו" (שם כה, יב) ⇔ "וְעָשִׂיתָ... אֲרָבֶעַ טַבַּעַת נְחֹשֶׁת עַל אֲרָבֶעַ קְצוּטָיו" (שם כז, ד). קשר נוסף: "וְעָשִׂיתָ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים, וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב" (שם כה, יג) ⇔ "וְעָשִׂיתָ בְּדֵים לְמִזְבֵּחַ בְּדֵי עֲצֵי שִׁטִּים, וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת" (שם כז, ו). קשר נוסף: "וְהִבַּאתָ אֶת הַבְּדִים בְּטַבַּעַת עַל צִלְעַת הָאָרֶן, לְשֵׂאת אֶת הָאָרֶן בְּהֵם" (שם כה, יד) ⇔ "וְהוּבָא אֶת בְּדָיו בְּטַבַּעַת, וְהָיוּ הַבְּדִים עַל שְׁתֵּי צִלְעַת הַמִּזְבֵּחַ בְּשֵׂאת אוֹתוֹ" (שם כז, ז).
2. שלש פעמים שהה משה בהר סיני ארבעים יום וארבעים לילה. פעם ראשונה - מז' בסיון עד י"ז בתמוז (שאו נשתברו הלוחות). פעם שנייה - מ"ח בתמוז עד כ"ט באב. ופעם שלישית - מ"ח אלול עד יו"ה"כ (רש"י שמות לג, יא). ואלו הם ארבעים יום האחרונים.
3. אמנם בשלב ראשון נצטוו משה לבנות ארון מיוחד לשים בתוכו את הלוחות, וארון זה אינו אותו ארון שהיה אח"כ במשכן (עי' דברים י, א ורש"י שם), ואולם ארון זה (הראשון) היה רק מקום זמני ללוחות, ובסופו של דבר כוונת הקב"ה היתה, שהלוחות יהיו במשכן. [והרמב"ן (שם) פירש על דרך הפשט, שלא היה ארון ללוחות עד שנבנה המשכן, ועד אז עמדו הלוחות באהלו של משה בלי ארון, ע"ש].

4. וגם לשיטת רש"י, שהציווי על מלאכת המשכן נאמר למשה בארבעים יום האחרונים, בפרשת כי תשא, אך הידיעה על כך שיבנה משכן ושם יונחו הלוחות נאמרה למשה כבר בארבעים יום הראשונים, ולכן הציווי על מלאכת המשכן נכתב בין פרשת משפטים לפרשת כי תשא, כפי שבאר כאן הרב שליט"א.
5. וכן להפך: מקום הארון נקרא "מקדש" בכל מקום שבו הוא נמצא, אפילו אינו נמצא לא בקדוש הקדשים ולא בירושלים (עי' רש"י רד"ק ומצודות - יהושע כד, כו). וגם הארון עצמו מצינו שנקרא "מקדש" - עי' עירובין (דף ב' ריש ע"ב) וברכינו חננאל (שם, א). ועי' אבי"ע (במדבר י, כא).
6. ובפרשת פקודי באר הרמב"ן, שהמשכן נקרא "משכן העדות" (שמות לח, כא ובמקומות נוספים), לפי "שהוא המשכן הנעשה ללוחות העדות". משמע, שכל עשייתו של המשכן היתה - עבור לוחות העדות. וכן משמע בפסוק (במדבר ט, טו) וברש"י (שם) [וזה דלא כרש"י בפרשת פקודי (שמות לח, כא) שבאר, שהמשכן נקרא "משכן העדות", כי הוא "עדות ישראל שיותר להם הקדוש ברוך הוא על מעשה העגל, שהרי השרה שכניתו ביניהם"].
7. בספרים מובא, שהארון (שמונחים בו הלוחות) הוא כנגד תורה שבכתב, (שהלוחות הם "מכתב אלקים"), והמנורה (המאירה בלילה) היא כנגד תורה שבעל פה (המפיצה אור על כל מה שסתום בתורה שבכתב). ולכן אמרו במדרש, שכשהיה אדם אומר לרבי טרפון דבר מתוקן, היה אומר: "כפתור ופרח" (ב"ר צא, ט). היינו, שענין זה מוסבר היטב מכל צדדי, כראוי לתורה שבע"פ המסומלת ע"י המנורה, שבכל אחד מקנה"ה היו כפתור ופרח, כמבואר בפרשתנו (שמות כה, לג).
8. "ומה שנקרא 'ארון' מלשון אורה, על שהתורה שבתוכו נקראת 'אור' (רבינו בחיי שמות כה, י). [כ"י גר' מנחם ויתור' אור] (משלי ו, כג). וכן איתא במדרש: 'ארון, רבי חייא רבה ורבי ינאי, חד אמר שממש יוצא אורה לעולם, וחד אמר שממש יצא אריה לאומות העולם" (שהש"ר ד, ד בסופו). וגם אור של ממש היה יוצא מן הארון, כפי שמובא בירושלמי על הכה"ג שהיה נכנס ביוה"כ לקדש הקדשים: 'עד שלא ניטל הארון - היה נכנס ויוצא לאורו של ארון. משניטל הארון - היה מגשש ונכנס מגשש ויוצא" (ירי' יומא פ"ה ג').
9. הראשונים נחלקו בגדר קריאה זו. רש"י פירש, "קורין בפרשת שקלים - להודיע שיביאו שקליהם באדר" (רש"י מגילה כט, א ד"ה קורין בפרשת שקלים). ומבואר בדבריו, דקריאת פרשת שקלים הוי כהכרזה והודעה על הבאת השקלים, וכי היכי דמשמיעין על השקלים בהכרזה ב"ד, כמו כן תיקנו לקרוא בתורה בענין זה. וכן כתב המאירי (שם), "שעושין לה השמעה אחרת, והיא קריאת פרשת שקלים". [החשק שלמה (ריש שקלים) תמה, למה צריך שתי הכרזות. ותיירץ, דיש כפרים שאין שם מניין ואין שם קריאת התורה, ע"כ צריך הכרזה ב"ד. והכרזה ב"ד לחוד נמי לא סגי, משום דצריכים לדעת הלכות מחצית השקל, ע"כ קוראין בתורה, שידעו הלכות מחצית השקל]. [ובזמן הזה, שאין בית המקדש קיים, וליכא למצות נתינת מחצית השקל, טעם הקריאה הוא משום זכר למקדש (חינוך מצוה ק"ה; אבודרהם בענין ארבע פרשיות), או משום 'נְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינו' (משנ"ב ס' תרפ"ה סק"ב), דקריאת הפרשה חשובה כאילו קיימנו המצוה בפועל].
- אבל ברמב"ם משמע דקריאת פרשה זו אינה מטעם הכרזה והודעה לעם, אלא משום תקנת משה רבינו שיהיו קורין בכל מועד מענין המועד (משנה מגילה לא, א). דכתב הרמב"ם: "משה תיקן להם לישראל שיהיו קוראין בכל מועד ענינו" (הלכ' תפילה פ"ג ה"ח), ופירט לסדר הקריאות דכל מועד ומועד, ואח"כ כתב לסדר הקריאה דחנוכה ופורים וט"ב, ואח"כ כתב לקריאת ד' פרשיות. ומשמע שקריאה זו היא מטעם תקנת משה הנ"ל, ולא משום הכרזה. [ומדויק כן גם ממה שלא הזכיר הלכה זו בהלכ' שקלים, גבי דינא דמשמיעין על השקלים (הלכ' שקלים פ"א ה"ט)]. ואע"ג שתקנת משה היתה "שהיו קוראין בכל מועד ענינו", וכאן ליכא מועד, צ"ל דקריאת פרשת שקלים קשורה לפורים, וכן פרשת זכור; ופרשת פרה ופרשת החודש קשורות לפסח.
- ובירושלמי נראה שנקטו גדר שלישי. דהכי איתא התם: "צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר: מוטב שיקדים כספן של בני לכספו של אותו הרשע. לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים" (ירי' מגילה פ"א ה"ה). משמע שטעם הקריאה הוא לציין עובדה זו, שההצלה מגזירת המן היתה בזכות שישראל הקדימו כספן לכספו של אותו רשע. ואינו מטעם הכרזה, או משום תקנת משה לקרוא מענין המועד, אלא היא תקנה מיוחדת בפני עצמה, מטעם מיוחד בפ"ע, וכפי שנתבאר.
10. והוכיח כן ממה שאמר המן למרדכי: "אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככר כספא דיי" (מגילה טז, א). דמשמע מלשון זה, ש"זכותו" של המן שרצה לתת עשרת אלפים ככר כסף לאחשוורוש היתה אמורה להשפיע על הקב"ה להסכים עם גזרת המן, אלא שזכות הבאת העומר של ישראל היתה גדולה יותר, ודחתה את "זכותו" של המן. וקשה: איזו "זכות" יש בעשרת אלפים ככר כסף שרצה המן לתת לאחשוורוש? ומה יש לקב"ה מזה? וחזן מזה, הרי למעשה לא נתן המן למלך כלום, שהרי אחשוורוש אמר לו "הִסְפָּק נָתַן לָךְ". וא"כ מה פירוש הדברים שאמר המן למרדכי, "אתא מלי קומצי קמחא דידכו" וכו'? וכתב ה"ר עזרתי דבש", דכאשר אמר אחשוורוש להמן "הִסְפָּק נָתַן לָךְ, וְהָעַם לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ", כונתו היתה, שגם בכסף יעשה פְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ. והיינו, שיעשה עֲמֹו את הדבר הטוב ביותר שניתן, כדי "לשחד" את הקב"ה להסכים ח"ו להשמדת עם ישראל. וידע המן, שצדקה היא דבר הרצוי ביותר בעיני ה' עוד יותר מהקרבת קרבנות, כמו שנאמר: "עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לְה' מִזֶּבֶחַ" (משלי כא, ג), ולכן חילק את הכסף לעניים. ולכן התפלא המן, איך מלוא קומץ שעורים של קרבן העומר דחה עשרת אלפים ככר כסף שחילק לצדקה, שהרי צדקה עדיפה מקרבן ("עזרת דבש" ח"ב דרשה ח'). [וכעין זה כתב גם רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל ("ישראל קדושים" אות י' ד"ה והתעוררות עמלק) - כמבואר להלן הערה 13].
- [וביאר עוד ב"עזרת דבש" שם, דלכן זכה המן שלא כל בניו נהרגו, אלא חלקם נשארו בחיים, כמו שדרשו חז"ל מן הפסוק "שְׁבַעִים בְּלָחֶם וְנִשְׁפְּרוּ" (שמו"א ב, ה), שחזן מעשרת בני המן שנתלו על העץ, היו לו בנים נוספים שזכו להשאר בחיים, אלא שירדו מגדולתם וחזירו על הפתחים, שהיו שְׁבַעִים בתחילה, ולבסוף "בְּלָחֶם וְנִשְׁפְּרוּ" (מגילה טו, ב). וכן מובא בתרגום יונתן על שמו"א שם). ובמה זכה המן לזה? - מהסיבה המפורשת בהמשך הפסוק: "שְׁבַעִים בְּלָחֶם וְנִשְׁפְּרוּ, וְרַעֲבִים חָדְלוּ". שבגלל שחילק עשרת אלפים ככר כסף לעניים והחיה את נפשם ["וְרַעֲבִים חָדְלוּ"], לכן - מידה כנגד מידה - זכה שגם חלק מבניו ישראו בחיים, ויהיו נזונים מן הצדקה, כפי שעשה הוא לאחרים].
11. ובריקאנטי (בראשית כט, י) הביא מדרש אגדה, שאחשוורוש - זה הקב"ה, שאחרית וראשית שלו [הביאו הרמ"א ב"מחיר יין" (אסתר א, יב)]. ולפי מדרש זה, לא רק כשכתוב "המלך" סתם הכונה היא לקב"ה, אלא גם כשכתוב "המלך אחשוורוש", ואפילו סתם "אחשוורוש", הכונה היא לקב"ה.
12. וכעין זה כתב גם רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, וז"ל: "וכן יִשְׁפְּרֵת אֲלֵפִים פָּרָה פֶּסֶף אֶשְׁקוּל... אֶל גִּנְי הַמֶּלֶךְ" הוא גם כן במלך מלכי המלכים. היינו, שחשב עצמו לעובד ומשתדל בטוב יותר מהם, כי הם נותנים רק מחצית השקל, והוא יכול לשקול עשרת אלפים ככר כסף. ועל כן אמרו במגילה (טז, א), שאמר: אתי מלא קימצא דידכי, ודחי עשרת אלפים ככר כסף דיידי. ומה ענין זה לזה? ועל כרחך דגם הוא כוונתו שיכול לשקול למצוה ככר כסף אם יצוהו השם יתברך, ושעל כן יבחר בהם. כי זה כל כח עשו בפשיטת טלפיים בהשתדלותו שאומר שהוא יכול להשתדל ולעשות יותר" (ר' צדוק הכהן מלובלין - "ישראל קדושים" אות י' ד"ה והתעוררות עמלק).
13. וגם מצד פנימיות התורה ידוע שיש ענין להתחזק בעסק התורה בחודש אדר, שכן ידוע שאין עמלק שולט בישראל אלא בשביל ביטול תורה, כמו שנאמר: "וַיָּבֹא עֲמָלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיָם" (שמות יז, ח), ודרשו חז"ל שרפידים הוא מלשון "רפו ידים", שמפני שרפו ידיהם מדברי תורה לכן בא עמלק (בכורות ה, ב), וא"כ כדי לסלק את עמלק מעמנו ולמחות את זכרו יש להתחזק כנגדו ע"י לימוד התורה, וכמו שנאמר במלחמת עמלק: "וזהה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל", וידי משה רומזים לתורה, כי משה הוא עמוד התורה.
- וכן אמרו בירושלמי על הפסוק "וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט, כח), מכאן שקבעו לה חכמים מסכת (ירי' מגילה פ"ב ה"ד). והיינו, דבשביל זכרם של ימים אלו אין די במגילת אסתר, אלא צריך ג"כ קביעת מסכת המדרבית על דיני והלכות ימי הפורים שנקבעו זכר לנס, וזכרון הנס והארת פורים הוא על ידי לימוד אותה מסכת. ואמרו הקדמונים ז"ל על הפסוק "והימים האלה נזכרים ונעשים" (אסתר שם), דע"י שהם נזכרים ע"יז הם נעשים, והארות היום תלוי עד כמה נזכר היום, וכיון דאמרו בירושלמי דכוונת הפסוק "וזכרם לא יסוף מזרעם" (שם) הוא על מסכת מגילה, א"כ כדי שיהיו הימים "נזכרים" לכאורה יש לעסוק ג"כ במס' מגילה והלכותיה, ובלי זה חסר ב"נזכרים". ואמנם זה נאמר על יום פורים עצמו, אך ראוי להכין עצמו לזה גם בימים שלפני פורים. וגם ידוע שפורים הוא זמן קבלת התורה באהבה וברצון - "הדוד קבלוה בימי אחשוורוש" (שבת פח, א) - ואין קבלת התורה בלי הכנה, כמו שהיה במעמד הר סיני, שהכינו עצמם כמה ימים לקבלת התורה. וכן בפורים, החפץ לזכות לקבלת התורה בפורים צריך להכין עצמו לזה, ומה היא ההכנה הטובה ביותר לקבלת התורה באהבה אם לא עסק התורה בשמחה ובאהבה.